

з'їзду:

18. Из письма священника : Свет истины. – 1927. – 15 мая. – № 1. – С. 5.
19. Там само. – С. 18.
20. Там само.
21. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 699, арк. 91. Інформаційне повідомлення про Православний церковний з'їзд в Луцьку.
22. Там само, арк. 119. Протокол Православного церковного з'їзду в Луцьку.
23. Там само.
24. Річинський А. Вказ. Праця.
25. Власовський І. Вказ. праця. С. 47.
26. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 699, арк. 120. Протокол Православного церковного з'їзду в Луцьку.
27. Там само, арк. 128.
28. Воскресное чтение. – 1927. – № 26. – С. 296.
29. Monografia stosunków wyznaniowych w województwie Wołyńskim. – S. 18.
30. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 699, арк. 137–138. Інформація про повітовий церковно-народний з'їзд Володимирцини блістопад 1927 р.: Рідна Церква. – 1927. – 30 лист. – Ч. 2. – С. 9–11.
31. Власовський І. Вказ. праця. – С. 55–56.
32. Михальчук Л. Розплата за просвітництво, або трагедія волинського просвітника // Час. – 1997. – 5–11 черв. – С. 5.
33. Власовський І. Вказ. праця. – С. 63.
34. Там само.
35. Михальчук Л. Вказ. стаття: Monografia stosunków wyznaniowych w województwie Wołyńskim. – S. 51.
36. Див.: Діло. – 1929. – №№ 141–144.
37. Monografia stosunków wyznaniowych w województwie Wołyńskim. – S. 51–52.
38. Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1936. – 1, III. – Nr 9. – S. 91.

Лариса ПОНЕДЕЛЬНИК (Луцьк)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ РОБОТА ЛУЦЬКОГО ПОВІТОВОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В 20-30-х рр. ХХ ст.

Товариство “Луцька Повітова Просвіта” виникла у вересні 1918 р. і була зареєстрована Житомирським окружним судом¹. Перше його засідання відбулось в будинку братської школи на Соборному цвинтарі під керівництвом учителя Ільченка. Цікаво, що сама “Просвіта” містилась у приміщенні теперішнього міського суду по вул. Лесі Українки. Серед перших просвітян Луцька були вчителі Бартенєва, Голубович, Федоренко, Кульчицька, Шкляр та інші.

Товариство пройшло складний час становлення. Польська влада всіляко намагалась затягнути процес формальної легалізації “Просвіти”, вимагаючи статуту товариства польською мовою. І, нарешті, 8 березня 1920 року начальник Волинської округи “дав добро” на затвердження статуту товариства “Луцька Повітова Просвіта”, в основу якого був покладений попередній статут за української влади. На перших установчих зборах було проведено вибори Ради Товариства, організовано чотири секції: бібліотечну, культурно-освітню, музично-драматичну, організаційну². Зразу ж по тому, просвітяни Луцька звернулись з відозвою до населення міста і Волині: “Громадяни! В місті Луцьку на Волині повстала повітова “Просвіта”, якої завдання є ширення освіти і національної свідомості серед українського народу і обстоювання перед всіма на це його права. Війна та розрухи знищили нам все: нема книжки, по якій можна було би вчити дитину, нема й навчителя, а під час нема й будиночка для школи. І не тільки в такому стані опинилась наша молодь. Доросла людина, яка бажає знати, що робиться на світі, мусить блукати в безпросвітній темряві, бо нема ні газети, ні книжки, та й нема кому про це подбати, нема в кого порадитись. Для того, щоб допомогти людям в такому безпросвітному становищі, і повстала Повітова Просвіта. Вона буде дбати про те, щоб дати для Ваших дітей доброго учителя, заснувати кооператив, аби визволитись з лап спекулянтів, давати юридичну допомогу й пораду, улаштувати курси по всіх галузях культурного і економічного життя, старатися, щоби дати змогу бачити через книжку, театр, як жили наші предки і під кінець дати найвірнішого товариша в життя – це книжку. Звідки ж візьме просвіта силу й засоби, щоб все це зробити і як? Просвіта це зробить тільки тоді, коли кожен громадянин буде її членом, і буде шире ставитись до цієї великої справи. Кожна волость, кожне село може заснувати Просвіту, кожен громадянин без різниці полу, віри і національності може бути її членом...”³.

Багато перешкод на ниві своєї діяльності зустрічає товариство, але про його значну силу свідчить той факт, що уже на 1 жовтня 1928 року було засновано 101 філію. Активними учасниками “Просвіти” стало православне духовенство, вчителі, чиновники, люди різних національностей, серед яких були і євреї⁴.

Одним із головних завдань просвітянського руху було поширення освіти, національної свідомості серед українського народу. З цією метою Луцькою “Просвітою” було делеговано два чоловіки до “Просвіт” міст Києва і Житомира, які повинні були ознайомитись з справами шкільництва в Україні і вивчити його досвід⁵. Проте пропозиція щодо створення в Луцьку курсів українознавства не знайшла відображення в житті у зв'язку з російсько-польською війною і лише в січні 1921 року були організовані “курси методичні польські”⁶. Проте українська мова на них викладалась як початковий курс.

Після таких подій відбувся з'їзд просвітян, на яких вони прийняли ряд резолюцій. В цих резолюціях конкретно ставились претензії до закону про школу Тугута Грабського від 31 липня 1924 року, який абсолютно не задовільняв шкільних вимог українського народу і вимоги відкриття шкіл всіх ступенів українською мовою⁷. Та результати шкільного плебісциту 1925 року перекреслили всі прагнення українського шкільництва. Якщо в 1923–1924 роках на Волині було 289

українських шкіл, то вже в 1933 році їх залишилось лише 4⁸. І навчання в них проводилось мішаною або польською мовами.

Варто звернути увагу на благодійницьку діяльність товариства “Просвіти”. Це і матеріальна допомога малозабезпеченим учням Української гімназії в Луцьку, Тростянецької сільськогосподарської школи, і забезпечення шкільними підручниками українською мовою, іншою літературою шкіл, бібліотек. До прикладу, бібліотека Луцької Повітової “Просвіти” нарахувала на липень 1922 року близько 920 назв книг. Маленькі бібліотеки були організовані майже в кожній читальні. Громадська бібліотека в Луцьку мала в своєму фонді 2300 книг⁹.

Найбільшим розповсюджувачем книг, підручників на Волині була українська книгарня “Нива”, яка була заснована в 1921 році просвітянами Луцька. Крім того, до цієї місії долучились і Львівська “Просвіта”, і видавництва “Дніпросоюз”, “Новий час”, Українська Сільсько-Господарська Академія в Подєбрадах (Чехословаччина)¹⁰. Серед видань того часу найчастіше зустрічались твори Т.Г. Шевченка, Лесі Українки, О. Кобилянської, О. Олеся. Особливе місце в цьому списку займали книги з історичної тематики, зокрема “Історія України” М. Грушевського, “Богдан Хмельницький” Гната Хоткевича та багато інших.

Лише Українська Сільсько-Господарська Академія в Подєбрадах в березні 1927 року вислала 103 томи своїх цінних видань українською мовою. З них за рішенням Ради товариства був утворений окремий науковий відділ¹⁰.

Бажання просвітян придбати українську книгу було настільки великим, що вони хапались за будь-яку можливість. І. Власовський свідчить, що коли навесні 1920 року до Луцька надійшла звістка, що ніби-то в Ковелі прийшли вагони з книжками для Волині, Рада товариства відразу делегувала трьох представників, які, звичайно, в Ковелі не знайшли ні вагонів, ні книжок, бо їх просто не було¹¹. Влітку 1920 року все ж таки вдалося доставити з Житомира партію цінних українських книжок.

Разом з друкарнями, книгарнями велику пропагандистську роботу серед українського населення проводили газети і журнали, які видавались в 20–30-х роках, а саме “Українська нива”, “Наше слово”, “Наше життя”, “Сель-Роб”, “Український голос”, “Культура” і інші.

Але найбільшу роль відігравало в діяльності товариства живе слово. Лекції, відчити, реферати збирали навколо себе велику кількість слухачів. Тематика їх була надзвичайно різноманітною: від висвітлення творчості видатних людей (“Творчість Михайла Коцюбинського”, “Творчість А. Грабовського”, “Т. Шевченко і його творчість”) до питань національних і соціальних (“Про українську мову”, “Участь жіноцтва в українському письменництві”, “Національні здобутки українського народу тощо).

Не менш важлива роль в боротьбі за українську культуру, національну самобутність належала театру. Театральне мистецтво займало особливе місце в діяльності “Луцької Повітової Просвіти”. Воно було найпопулярнішим засобом національно-громадянського та морального виховання українців. Крім того допомагало покращувати його фінансовий стан, утримувати власне приміщення, бібліотеки.

Розвиток театральної справи в кількісному і якісному відношенні залежав від багатьох чинників: наявності приміщення, костюмів, декорацій, а найголовніше - від стосунків з адміністративною владою. І тому часто окремі театральні колективи, не витримавши постійних конфліктів, протиріч внутрішнього і політичного характеру, розпадались на невеличкі аматорські гуртки.

Для керівництва театральнo-драматичними секціями запрошувались кращі представники української інтелігенції, серед яких було багато талановитих і відомих акторів та режисерів. З часом вони все більше ставали на професійний ґрунт і прагнули створити власний театр. Луцька “Просвіта” неодноразово піднімала це питання, вона навіть дала згоду на матеріальну підтримку в разі заснування Волинського Українського Театру. В травні 1926 року до Луцька приїхав талановитий артист і режисер з Наддніпрянщини Орел–Степняк, який створив тут театральну групу. Вистави з участю її акторів з великим успіхом йшли на сценах Волині, але за браком власних сил, відсутністю адміністративної допомоги, театру не судилося бути. Незважаючи на всі ці перешкоди, театральні вистави своїми живими картинами життя та історії найбільш яскраво вписувались в пам’ять українців, примушували задумуватись, дивитись іншими поглядами на ті чи інші події.

Здавня волиняни славились своїм невичерпним співочим та музичним потенціалом. І саме цей фактор члени просвітянських товариств намагались спрямувати у потрібне русло. Не дивлячись на те, що “Луцька Просвіта” не мала свого постійного хору, вона завжди співпрацювала з церковними хорами, хором української братської церкви, української гімназії. До музичного репертуару включали обробки українських народних пісень К. Стеценка, М. Леонтовича, твори М. Річинського, М. Лисенка та інших. Крім того, створювались десятки співочих колективів, які за рівнем майстерності могли змагатися з професійними хорами.

У 1928 році в Луцьку створюються диригентсько-режисерські курси.

За сприяння товариства “Луцька Просвіта” була організована студія українського танцю під керівництвом В. Авраменка. Серед його постановок були “Гопак”, “Козак”, “Коломийка” та інші українські танці.

Як бачимо, діяльність “Луцької Просвіти” пронизувала всі ланки духовного і культурного життя українців, оскільки вона була найважливішим громадським чинником життя людності Луцька та Волині за відсутності українських державних культурно-освітніх закладів. І, звичайно, її успіхи могли б бути набагато більшими, якби не постійні утиски з боку адміністративної влади, що зрештою призвело до повної її заборони.

2. ДАВО. - Ф. 54, оп. 1, спр. 1, арк. 7.
3. Власовський І. Луцька «Просвіта» (10 років просвітянської праці 1918-1928рр.) - Львів, 1928. - С. 8-9.
4. ДАВО. - Ф. 54, оп. 1, спр. 1, арк. 72
5. Там само, арк. 32.
6. Там само, арк. 72.
7. Власовський І. Луцька «Просвіта» (10 років просвітянської праці 1918-1928рр.) - Львів, 1928. -- С. 32.
8. ДАВО. - Ф. 46, оп. 3, спр. 128, арк. 15.
9. ДАВО. - Ф. 54, оп. 1, спр. 110, арк. 24.
10. Власовський І. Луцька «Просвіта» (10 років просвітянської праці 1918-1928рр.) - Львів, 1926. - С. 21.
11. Там само, ст. 20.
12. Там само, ст. 21.